VII.
Otázka Slovenska na mierovej konferencii v Paríži

Argumenty československej delegácie na mierovej konferencii

Československo bolo na jeseň roku 1918 uznané všetkými štátmi Dohody a s požitím štatútu pridruženého spojenca bolo aktívnym účastníkom mierovej konferencie v Paríži, ktorá sa začala 18. januára 1919, pričom sa zúčastňovalo aj na iných rokovaniach víťazných mocností, na ktorých sa pripravovalo prímerie a mierová konferencia. Vedúcim československej delegácie na mierových rokovaniach bol do júna 1919 prvý ministerský predseda Československa Karel Kramář, no činnosť delegácie do podpisu mierovej zmluvy s Nemeckom a Rakúskom v skutočnosti riadil minister zahraničných vecí Edvard Beneš. Beneš po skončení vojny neodcestoval domov do Prahy, ale zostal v Paríži, kde sa ihneď zapojil do prác na príprave mieru.[1]

Na jeseň roku 1919, keď už bola podpísaná rakúska mierová dohoda a zrodili sa územné a politické rozhodnutia, ako aj dohody o kompenzácii škôd, vzťahujúce sa na Československo, viedol na niekoľko osôb zredukovanú československú delegáciu jej hlavný tajomník Štefan Osuský. Osuského vyslali v roku 1916 do Paríža americkí Slováci, aby sa tam zapojil do práce zahraničného Československého národného výboru, ktorý viedli Masaryk, Beneš a Štefánik. Mladý, jazykovo a politicky zdatný slovenský diplomat, ktorý sa na mierovej konferencii stal známym vďaka svojim úspechom na poli diplomacie, bol na základe Benešovho odporúčania v lete 1919 vymenovaný za veľvyslanca v Londýne. Osuský aj v emigrácii nepretržite sledoval vnútropolitické dianie v Uhorsku a nesporne zohral dominantnú úlohu pri rozhodnutiach československej emigrácie, týkajúcich sa Uhorska.

[1]Najdôležitejšie dokumenty vzťahujúce sa na Benešovu činnosť v Paríži koncom roka 1918 sú publikované v treťom zväzku jeho pamätí BENEŠ, EDVARD: Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa (Praha 1928). Listy a inštrukcie, ktoré si vymieňali Masaryk a Beneš determinujúci činnosť československej delegácie na mierovej konferencii, publikuje ŠOLLE, ZDENĚK: Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. I.-II. Praha 1993–1994. Udalosti mierovej konferencie týkajúce sa slovenských, resp. maďarsko-slovenských reálií najinformatívnejšie spracoval slovenský odborník československej delegácie, HOUDEK, FEDOR: Vznik hraníc Slovenska. Bratislava 1931.

Počas emigrácie sa Osuský dlho nedokázal zmieriť s koncepciou jednotného československého národa a snažil sa o to, ako to napísal v liste z februára 1917 americkým Slovákom, aby v politike Československej národnej rady, ktorá pracovala v záujme založenia štátu, mali Slováci taký istý vplyv ako Česi. Na Osuského kritiku reagoval Masaryk v liste Benešovi zo dňa 24. februára 1917: *„Milý příteli, doufám, že Dr. Osuský uzná nesprávnost svého nazírání na věci. Máme proti jeho obviněním fakt, že Spojenci uznali »Čecho-Slováky« (ne Čechoslováky!), soudě podle Matinu. To je pro nás, ale hlavně pro Slováky ohromný úspěch a toho by se bez naší práce nikdy nebyli domohli. O Slovácích, to Dr. Osuský může vidět z anglického tisku a z polemiky o Slováky, nikdo nic neví až na ojedinelé odborníky.*"[2] Na mierovej konferencii sa však predchádzajúce rozpory medzi Benešom a Osuským urovnali a sám Osuský uznal, že iba jednotný československý štát má šancu dosiahnuť na medzinárodnej scéne medzinárodné uznanie a splnenie väčšiny svojich územných požiadaviek. Je takmer isté, že aj v rámci československej mierovej delegácie prebiehali česko-slovenské diskusie, no doteraz o nich neboli publikované vierohodné pramene.

V snahách česko-slovenskej emigrácie založiť štát, ako sme to videli, najmä po roku 1916 viac-menej v súlade so svojou váhou figurovala aj zahraničnopolitická príprava slovenského pripojenia a ľudia okolo Masaryka sa snažili nadviazať kontakty aj so slovenskými politickými silami v Uhorsku. V rokoch prvej svetovej vojny priebežne získavali informácie o slovenských centrách v Turčianskom Svätom Martine, Ružomberku a Skalici prostredníctvom slovakofilských predstaviteľov Československej jednoty, resp. slovenských novinárov-politikov s československou orientáciou Antona Štefánka a Bohdana Pavlů, ktorí pracovali v Prahe, ako aj prostredníctvom slovenskej skupiny vo Viedni, ktorú viedli Kornel Stodola a Milan Hodža.

Po skončení prvej svetovej vojny – ako sme to už v predchádzajúcej kapitole spomínali – kládol Edvard Beneš, ktorý participoval na príprave mierovej konferencie, v úplnej zhode so stanoviskami pražskej československej vlády dôraz na vojenskú realizáciu tej časti programu založenia československého štátu, ktorá súvisela s územím Slovenska. V tomto ohľade ani Masaryk, ktorý sa do polovice novembra zdržiaval v Amerike, netajil nevyhnutnosť vojenskej okupácie: *„Slovensko. Okupace, nepovolí-li. Proti uhersk.(ému) státnímu právu = brutalita. Turci také mají histor.(ické) právo! A Hohenzollerové také.*"[3]

[2]List Masaryka Benešovi publikuje HADLER, FRANK: Weg von Österreich! Das Weltkriegsexil von Masaryk und Benes im Spiegel ihrer Briefe und Aufzeichnungen aus den Jahren 1914–1918. Eine Quellensammlung. Berlín 1995, s. 428. O misii, ktorou Osuského poverili americkí Slováci, pozri SIDOR, KAROL: Slováci v zahraničnom odboji. Bratislava 1928, s. 60–64. – O Osuského činnosti pozri JURÍČEK, JÁN: Štefan Osuský v československom zahraničnom odboji. HČ (38), 1990, č. 3, s. 321–330., ako aj MUSIL, MIROSLAV – KRÁLIK, JURAJ: Štefan Osuský: Slávny neznámy. Medzinárodné otázky. Revue pre medzinárodnú politiku, právo, hospodárstvo a kultúru (3), 1994, č. 2, s. 55–62.

[3]ŠOLLE, ZDENĚK: Masaryk a Beneš, c. d., s. 135. Je charakteristické, že v tom istom liste pokladal Masaryk uplatnenie českého historického práva v prípade českých územných požiadaviek za obrániteľné týmito argumentmi: *„Histor.(ické) právo! a) My jsme vytvořili stát b) Němci pozváni králi atd. c) Germanisovaných dosti d) Čeští pangermanisté byli nejzuřivější e) Jsou, jak všichni Němci v Rak.(ousku), politicky neschopní f) Necháme jim Lužičany, ergo oni nám Němce.*" Tamže, s. 134.

Beneš si po skúsenostiach s rozdielmi, ktoré sa od počiatku prejavovali v stredoeurópskej mierovej politike víťazných mocností, a s absenciou vojenskej sily potrebnej na realizáciu nového štátoprávneho usporiadania aj bez Masarykových inštrukcií uvedomil, že tú otázku založenia československého štátu, ktorá v sebe ukrývala najviac vojenských rizík – teda obsadenie a pripojenie území žiadaných pod názvom Slovensko pre nový štát – je možné vyriešiť aj vlastnými vojenskými silami. V memorande zo dňa 3. novembra, ktoré pripravil pre predstaviteľov západných spojeneckých mocností, po prvýkrát zazneli argumenty, ktoré maximálne využil v roku 1919, najmä počas existencie Maďarskej republiky rád: „*Česi musí vojensky úplně obsadit Slovensko, poněvadž bolševism v Uhrách hrozí nejvíce a odtud lehce může proniknouti ještě dále na západ a zachvátiti ještě i jihoslovanské a italské území, kdyby vypukly nepořádky. Polské území jest také ohroženo. Jedině Česi mohou zastaviti bolševism v případě, když se dodrží podmínky navrženého příměří.*"[4]

Beneš ponúkol možnosť pacifikácie geografického priestoru, pričom podčiarkoval potrebu držať v šachu vojenskú spoluprácu malých stredoeurópskych slovanských štátov a odbojnosť porazených štátov. Dohoda na rokovaniach pripravujúcich mierovú konferenciu čoraz viac odmietala myšlienku ďalšej vojenskej účasti a v prvých mesiacoch samotnej konferencie potom s úľavou vzala na vedomie túto alternatívu usporiadania, ktorá pre ňu krátkodobo predstavovala minimálne riziká. Svoju úlohu istotne zohral aj fakt, že na mierovú konferenciu neboli pozvaní predstavitelia porazených krajín. Beneš už 27. novembra ako mimoriadne dôvernú informáciu odovzdal Prahe správu, podľa ktorej je „*pravdepodobné – toto je krajně důvěrné –, že Maďaři a rakouští Němci na konferenci vůbec oficiálně připuštěni nebudou. Zde o to silně pracuji...*"[5]

Beneš svojimi čarovnými politickými formulkami veľmi rýchlo zrušil na francúzskom ministerstve zahraničných vecí platnosť tých nariadení vojenskej konvencie podpísanej medzi Maďarskom a Dohodou 13. novembra 1918 v Belehrade, ktoré poškodzovali československé záujmy, a zároveň zdôraznil nevyhnutnosť československej vojenskej okupácie Slovenska. V liste z 25. novembra adresovanom francúzskemu ministrovi zahraničných vecí Pichonovi, v ktorom sa odvolával na výmenu nót medzi Kramářom a Károlyim v dňoch 17.–19. novembra, zdôraznil: spojenci uznali nový štát ako československý štát, preto pražská vláda uplatňuje voči Slovensku tie isté práva aké voči ostatným českým provinciám. Okrem toho, Československo malo štatút spojenca, preto sa československá armáda pokladala za spojeneckú vojenskú silu, teda v duchu dohody o príměrí mala právo obsadiť svoj vlastný štát. Beneš, rovnako ako pražská vláda, či v Budapešti s Károlyiho kabinetom rokujúci Milan Hodža, ako posledný argument vždy využíval fakt, že veľmoci už pred podpisom mierovej dohody uznali Československo ako spojeneckú krajinu. Hodža na rokovaniach s vedúcim predstaviteľom vojenskej misie Dohody v Budapešti plukovníkom Vixom – podľa hlásenia zaslaného pražskému

[4]BENEŠ, E.: Světová válka, zv. III., c. d., s. 488. Československé memorandum, vypracované v súvislosti s rokovaniami s Rakúsko-Uhorskom o príměrí v Padove, vymedzuje strategické body, ktoré obsadili československé légie, ako aj francúzske a talianske jednotky, takto: „*1. Území, které hraničí s Německem. 2. Prešpurk. 3. Komárno. 4. Ostrihom. 5. Vácov. 6. Rimavskou Sobotu. 7. Košice. 8. Cop. 9. Marmarošskou Sihoť. 10. Prešov. 11. Polskou Ostravu. 12. Bohumín. 13. Těšín.*" Tamže, s. 490.

[5]Tamže, s. 519.

ministerstvu zahraničných vecí 6. decembra 1918 – odôvodňoval vojenskú okupáciu Československa takto: „*Vysvetlil jsem mu* (Vixovi – L. Sz.) *znovu, že v odbobí příměří Slovensko právnicky již nepatřilo k Uhrám; on však nechce slyšet o politice a poukazuje k tomu, že byl komandován za účelem, aby litera příměří byla respektována.*"[6]

Otázkou otázok však od počiatku bolo to, ktoré územia patria pod názvom Slovensko k Československu. A to nielen z toho dôvodu, že do roku 1918 nikdy v nijakej forme verejnosprávne samostatné slovenské územie neexistovalo, ale aj preto, že územné požiadavky zakladateľov československého štátu sa menili, nehovoriac ani o premenlivosti, ktorá charakterizovala vymedzovanie slovenského územia. Túto otázku napokon nevyriešili maďarsko-slovenské rokovania koncom novembra a začiatkom decembra v Budapešti, na ktorých sa Bartha a Hodža dohodli na demarkačnej línii, ale list francúzskeho ministra zahraničných vecí Pichona zo dňa 21. novembra adresovaný rakúskej vláde: „*Otázky hranic, o něž tu jde, nemohou ovšem býti rozřešeny jinak než kongresem míru a za tím účelem musí býti vbrzku zkoumány spojeneckým vládami. Zatím však francouzká vláda soudí, že československý stát musí míti podle uznání, jehož se mu dostalo od vlád spojeneckých, až do rozhodnutí mírového kongresu jako své hranice dosavadní hranice historických provincií Čech, Moravy a rakouského Slezska. Co se pak týče Slovenska, musí hranice jeho býti stanovena takto: Dunaj, od dnešní západní hranice Uher až k řece Ipole, odtud tok řeky Ipoly až k městu Rimavská Sobota, pak přímá linie od západu k východu až k řece Uži a odtud pak tok řeky Uže až k hranici Haliče.*"[7] (Viď *mapu č. 5*!)

V týždňoch diplomatického preťahovania lana, ktoré nasledovalo po podpise belehradskej vojenskej konvencie, bolo na medzinárodnej úrovni slovenské územie v hlavných rysoch už vymedzené a maďarská verejnosť sa o ňom, resp. o tom, že Károlyiho vláda ustúpila medzinárodnému tlaku a akceptovala podstatnú úpravu belehradskej vojenskej konvencie, dozvedela 23. decembra prostredníctvom Vixovej nóty.[8] Československé obsadzovanie území, ktoré vymedzila Vixova nóta, sa 20. januára 1919 bez výraznejšieho maďarského vojenského odporu v podstate skončilo, teda na začínajúcej sa mierovej konferencii bolo treba v rozhodnutiach týkajúcich sa Slovenska v každom prípade brať do úvahy vojenskú realitu.[9]

Pod vedením tzv. Maffie, ktorá organizovala český odpor, sa československé odborné prípravy na mierové rokovania začali už na jeseň 1917, no organizovanými sa stali,

[6]Tamže, s. 530. Benešov list Pichonovi je publikovaný tamže, zv. II., s. 486–487.

[7]Tamže, zv. II., s. 501.

[8]O rozdielnych francúzskych politických a vojenských výkladoch belehradskej vojenskej konvencie pozri ORMOS, MÁRIA: Padovától Trianonig I., c. d., s. 64–74.

[9]Podrobný opis československého vojenského obsadzovania pozri HRONSKÝ, MARIÁN: Priebeh vojenského obsadzovania Slovenska československým vojskom od novembra 1918 do januára 1919. HČ (32) 1984, č. 5, ako aj HRONSKÝ, MARIÁN: Priebeh vojenského konfliktu ČSR s Maďarskom roku 1919. HČ (41), 1993, č. 5–6, s. 622–638. – O spontánnej, no z veľkej časti iba emocionálnej vzbure Maďarov v Bratislave, na Žitnom ostrove a Matúšovej zemi a o iniciatíve niektorých maďarských politikov Ľudovej strany (napríklad Györgya Szmrecsányiho a Ödöna Beniczkeho) vyvolať v okolí Nových Zámkov povstanie pozri BREIT, JÓZSEF: A magyarországi 1918–1919. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története I. köt. (Maďarské revolučné hnutia v rokoch 1918–1919 a história červenej vojny. Zv. I.) Budapest 1925, ako aj HAJDÚ, TIBOR: Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom (Občianska demokratická revolúcia v Maďarsku v roku 1918). Budapest 1968, s. 159–161.

najmä v slovenských súvislostiach, až po skončení prvej svetovej vojny. Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska vedené Vavrom Šrobárom sa začiatkom decembra 1918 prostredníctvom naliehavého obežníka obrátilo na slovenské národné rady založené v každej významnejšej slovenskej obci a žiadalo dôkladne zdokumentovať činnosť maďarských ozbrojených útvarov, ktoré sa ešte zdržiavali v hornouhorských regiónoch, pričom signalizovalo, že takéto záznamy môžu byť mimoriadne dôležitým materiálom pre mierovú konferenciu. Obežník žiadal slovenské národné rady, aby okrem zachytenia aktuálnych vojenských udalostí zostavili pre československú mierovú delegáciu aj podrobnú historickú dokumentáciu o protislovenských vyhláseniach uhorskej národnostnej politiky.[10]

Československá delegácia predložila na mierovej konferencii jedenásť memoránd. Na základe memoranda číslo 1, ktoré predstavovalo históriu, kultúru „Čechoslovákov" a ich úlohu vo svete, memoranda číslo 2, ktoré sumarizovalo územné požiadavky Československej republiky, ako aj memoranda číslo 5, ktoré takisto obsahovalo slovenské územné požiadavky, ako aj otázky súvisiace so Slovenskom, si môžeme vytvoriť obraz o tom, aké chápanie slovenských záležitostí v delegácii prevažovalo.[11]

Československá delegácia pokladala za najdôležitejšiu slovenskú otázku definitívne určenie maximálnych slovenských hraníc. Počas príprav v Prahe sa pracovalo s tromi variantmi: ako to vyplýva z výmeny listov dvoch slovenských odborníkov, v otázke slovenských hraníc sa počítalo okrem maximálneho variantu (pozri v prílohe mapu číslo 5) aj so strednou a minimálnou verziou.[12] Slovensko-maďarská hranica doteraz nemala v histórii nijakú predchodkyňu. Na mierovej konferencii, ktorá hranice vymedzovala, sa uplatnilo súčasne niekoľko kritérií (prirodzene takmer v každom prípade v prospech stredoeurópskych slovanských národov, ktoré mali štatút pridružených krajín). Počas určo-

[10] Pražská vláda žiadala od Slovenskej národnej rady písomný materiál pre československú mierovú delegáciu v týchto oblastiach: maďarizácia a násilnosti uhorského verejnosprávneho aparátu, najmä v poslednom období. Spomedzi starších prípadov Praha žiadala podrobnejšie dokumentovať najmä presídlenie slovenských sirôt na maďarské jazykové územie. Ďalej žiadala zhromaždiť a zdokumentovať brutalitu maďarských učiteľov, zákaz používať slovenský jazyk, ako aj prípady zosmiešnenia rodičov pred deťmi. ŠÚA SR, Bratislava. Informačná zpráva vlády o našom pomere k Maďarom. Úprava pre Slovenské národné rady, Šrobárov fond 98-15-3.

[11] Československú mierovú delegáciu tvorilo 5 Slovákov, 63 Čechov a 1 Rusín, pričom skupinu slovenských odborníkov tvorili Jozef Škultéty, ktorý sa venoval etnografickým, štatistickým a geografickým otázkam, Fedor Houdek mal na starosti verejnosprávne otázky, Igor Hrušovský priemyselnú a obchodnú problematiku, Viliam Černo problematiku dopravy a Marián Blaha bol odborníkom pre cirkevné otázky. O práci československej mierovej delegácie pozri HOUDEK, FEDOR: Vznik hraníc, c. d., s. 283–286. Krátku charakteristiku slovenských účastníkov mierovej delegácie podáva pražský odkaz Masaryka zaslaný Benešovi, ktorý publikuje ŠOLLE, Z.: Masaryk a Beneš, c. d., s. 167–168. Československé memorandá publikuje vo francúzskom origináli a nemeckom preklade RASCHHOFER, HERMANN: Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919/1920. Berlin 1937. Spomedzi novších slovenských spracovaní pozri KLIMKO, JOZEF: Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918–1938). Bratislava 1986., ako aj KRAJČOVIČ, MILAN: K politickým dejinám sankcionovania hraníc Slovenska. In: HARAKSIM, ĽUDOVÍT (red.): Národnosti na Slovensku. Bratislava 1993, s. 39–58.

[12] Tieto tri varianty usporiadania hraníc cituje z listu Fedora Houdka Jozefovi Škultétymu zo dňa 6. decembra 1918 KRAJČOVIČ, M: K politickým dejinám, c. d., s. 46.

vania južnej hranice Slovenska zohrali pri akceptovaní alebo odmietnutí požiadaviek, ktoré išli nad rámec predchádzajúcich demarkačných línií, kľúčovú úlohu argumenty obsiahnuté v československých memorandách, zohľadňujúce historické, strategické, geografické, dopravné atď. hľadiská. Máme na mysli najmä úsilie získať predmostia na pravom brehu Dunaja (Komárom, Ostrihom), ako aj líniu Vác–Gyöngyös–Miskolc–Sárospatak. Vzhľadom na časový rámec, ktorý skúma naša kniha, nepodujmeme sa vyčerpávajúco opísať všetky slovenské súvislosti mierovej konferencie, poukážeme iba na niektoré jej aspekty, z toho dôvodu nie je naším cieľom ani podrobná analýza spletitej problematiky určenia slovensko-maďarskej hranice. Na tomto mieste chceme poukázať iba na československé argumenty, ktorými sa zdôvodňovali slovenské územné požiadavky, lebo v mnohom nadväzujú na argumentáciu slovenského národného hnutia v období dualizmu.

Základným ideologickým východiskom československých memoránd bolo historicky podložiť fikciu o československej národnej jednote. Z historického prehľadu, ktorý obsahovalo prvé memorandum, však jednoznačne vyplýva, že benešovci chceli „československú" históriu viac-menej stotožniť s českými dejinami. Piate memorandum československej mierovej delegácie sa však na rozdiel od prvého snaží opísať aj hlavné udalosti slovenských dejín. Toto memorandum, ktoré vypracoval pravdepodobne Jozef Škultéty, rozvádza históriu „slovenskej vetvy československého národa", no namiesto toho, aby zobrazilo slovenskú etnogenézu v rámci Uhorska a otázku slovensko-maďarskej, resp. v hornouhorskom mestskom prostredí nemecko(sasko)-slovenskej symbiózy, sa venuje slovenskému národnému martýrstvu, ktoré od 18. storočia pokladá za hlavný smer slovenskej histórie.[13] To, že memorandum vykresľuje uhorskú národnostnú politiku v temnejších farbách, než by to zodpovedalo skutočnosti, názorne dokazujú opisy akcií FEMKE, problematika „pomaďarčovania škôl", opis udalostí v Černovej bez zmienky o Hlinkovi atď. Nešťastnú akciu pomaďarčovania detí, počas ktorej boli slovenské siroty z Trenčianskej a Nitrianskej župy presídlené na Dolnú zem (zmienili sme sa o nej vo IV. kapitole), opisovalo slovenské memorandum ako obchod so slovenskými maloletými deťmi, ako vyslovené razie, v rámci ktorých boli deportované najmä dievčatá vo veku 12-15 rokov, pričom mnohé z nich sa dostali do nevestincov. Tento hrôzostrašný príbeh malo potvrdzovať odvolávanie sa na ruskú brožúru, ktorá vyšla v Petrohrade.[14]

Autori slovenských memoránd okrem dokumentovania barbarskej uhorskej národnostnej politiky ostro kritizovali aj zhromažďovanie údajov o národnosti pri sčítaní ľudu, čo im tiež poslúžilo na to, aby náležite odôvodnili maximálne slovenské územné požiadavky. Okrem viac-menej oprávnenej kritiky v roku 1910 zmenených kritérií zberu údajov hovorili o dodatočnom falšovaní štatistických údajov, pričom používali argument, že v národnostne zmiešaných obciach na jazykovej hranici, respektíve v izolovaných zmiešaných slovensko-maďarských obciach bolo registrované kolísanie národnostného zloženia. Toto obvinenie však nebolo nikdy nikým dokázané. Cieľom kritiky objektívneho sčítania ľudu v Uhorsku bolo: dodatočnými korekciami založenými na odhadoch extrémne znížiť počet Maďarov, ktorí zostanú v rámci požadovaných maximálnych hraníc na území Slovenska, a zvýšiť počet Slovákov, ktorí zostanú na území Maďarska.[15]

[13]RASCHHOFER, H.: Die tschechoslowakischen..., c. d., s. 162–169.
[14]Tamže, s. 167.
[15]Tamže, s. 168–176.

Aj štatistické tabuľky, ktoré boli prílohou československých memoránd so slovenskou tematikou, dokazujú, že československí delegáti mierovej konferencie zaobchádzali s údajmi o skutočných stratách slovenskej spoločnosti spôsobených emigráciou a asimiláciou veľmi účelne: v prípade potreby ich prirátali k údajne trojmiliónovému slovenskému národu, inokedy však tieto čísla figurovali medzi faktormi dokazujúcimi intenzívny národnostný útlak. Vo všetkých prípadoch však nimi demonštrovali absolútnu nedôveryhodnosť oficiálneho uhorského zhromažďovania údajov a uhorskej štatistiky.

2. československé memorandum, ktoré okrem iného vymenovalo aj slovenské územné požiadavky, ponúka dvojitú – etnickú a maximalistickú – geografickú definíciu slovenského územia: „*Slovenskom nazývame tú časť súčasného Uhorska, kde v uzavretom spoločenstve nepretržite a súvisle žijú Slováci. Slovensko sa rozprestiera na hornatých (severozápadných, severných a severovýchodných) územiach súčasného Uhorska. Slovensko tvorí súvislý geografický celok. Jeho hranice tvoria na severe Karpaty a Beskydy (haličské a sliezske hranice súčasného Uhorska), na západe rieka Morava, na juhu Dunaj, pohorie Matra, Bukové hory, tokajské vrchy (Hegyalja) až po Bodrog, na východe zasa rieky Bodrog a Uh.*"[16] Geograficky takto vymedzené územie Slovenska by malo rozlohu temer 60 tisíc kilometrov štvorcových, čo by bolo takmer o desať kilometrov štvorcových viac ako rozloha Čiech. Na tomto území žilo bezmála poldruha milióna obyvateľov s maďarským materinským jazykom, ktorí by spolu s Nemcami a Rusínmi tvorili väčšinové obyvateľstvo.

V 2. československom memorande sa osobitná kapitola zaoberala politickým významom hraníc požadovaných pre Slovensko. Podľa nej sú slovenské územné požiadavky odôvodnené a potrebné z dôvodu potlačenia maďarizácie. Oprávnenosť pripojenia značných Maďarmi obývaných území k Slovensku sa politici snažili dokázať veľkým počtom Slovákov, ktorí zostali za hranicami Slovenska (memorandum odhadlo ich počet na štyristotisíc, Beneš neskôr na šesťstotisíc). Memorandum pripisovalo zásadný význam dunajskej hranici, ktoré „*nemôže byť predmetom nijakého ústupku a s Maďarmi nemožno o tejto otázke v nijakom prípade diskutovať*". S hranicou na Dunaji úzko súvisela aj otázka Bratislavy a bratislavského predmostia, ktoré memorandum požadovalo pre Československo, pričom v duchu inštrukcií prezidenta Masaryka argumentovalo nemaďarským (nemeckým) charakterom mesta, jeho slovenskou dostredivosťou a historickú oprávnenosť slovenskej požiadavky odôvodňovalo takto: „*Mesto bolo už stáročia slovenským mestom. Vždy bolo pokladané za hlavné mesto Slovenska. No už v minulosti bolo odnárodnené a dnes sa nachádza v podobnej situácii ako bola Praha alebo Plzeň, veď obidve boli pred niekoľkými desaťročiami nemeckými mestami a dnes sú považované za dve najväčšie české mestá. Ich etnická a politická situácia bola skutočne udržiavaná umelo a násilím. V takej istej situácii je aj Bratislava.*"[17] Otázka dunajskej hranice, Bratislavy a bratislavského predmostia sa dotýkala aj strategických argumentov československých územných požiadaviek. Na mierovej konferencii sa anglické a francúzske stanoviská zblížili v snahe územne vymedziť malé stredoeurópske spojenecké štáty tak, aby tieto nové štáty boli schopné držať v šachu porazené susedné národy, čím by vlastnými silami

[16]Tamže, s. 45–46.

[17]Masarykove pokyny ohľadne Bratislavy pozri ŠOLLE, Z.: Masaryk a Beneš, zv. II., c. d., s. 148. Argumentáciu 2. československého memoranda o Bratislave pozri RASCHHOFER, H.: Die tschechoslowakischen..., c. d., s. 53.

garantovali mier v regióne. Pri vykresľovaní štátnych hraníc teda v mnohých prípadoch mali geografické a strategické hľadiská rovnakú váhu ako etnické alebo hospodárske kritériá.

Československé mierové nóty výraznejšie akcentovali strategický význam budúcej maďarsko-československej štátnej hranice pri odôvodňovaní potreby demarkačnej línie, ktorá mala podľa ich predstáv viesť cez pohorie Matra a Bukové hory, respektíve pri zdôvodnení požiadavky československo-juhoslovanského koridoru. Potrebu tohto koridoru sa snažili podložiť celoeurópskym prianím odstrániť spoločné nemecko-maďarské záujmy, chýbajúcimi garanciami spolupráce malých slovanských štátov atď. No aj samotní autori memoranda si museli priznať, že takýto koridor by sa nedal pred spoločnými maďarsko-rakúskymi útokmi vojensky obrániť.[18]

V rekapitulácii 2. memoranda, ktoré zachytáva maximalistické územné požiadavky Československa, sa autori odvolávajú na to, že *„uplatnenie národnostného princípu nemôže byť nikdy dokonalé, preto sa národné menšiny ocitnú v cudzích krajinách. Ak však existuje vyšší záujem, ktorý vyžaduje obetovanie takého alebo onakého počtu obyvateľov na istom území, pre ktorých však budú naďalej zaručené potrebné práva, v tom prípade sa nikto nemôže zdráhať túto obeť priniesť.“*[19] Americká, talianska a sčasti anglická mierová delegácia predložili z maďarského hľadiska dôstojnejšie návrhy na vytýčenie hraníc, no z československej strany nikdy nikto neprejavil nijaké podobné, na vyššie princípy sa odvolávajúce správanie. Práve naopak, Masaryk, Beneš a Šrobár sa odvolávali na úspech hornouhorskej výpravy Maďarskej republiky rád a pokúsili sa presadiť – namiesto hraníc, ktoré v marci 1919 prakticky definitívne stanovil československý územný výbor mierovej konferencie – pôvodné maximalistické predstavy Československa.[20]

Medzi nám známymi dokumentmi československej mierovej delegácie o Slovensku sme nenašli taký zdroj, ktorý by sa v nejakej forme pokúsil opísať, definovať štátoprávne

[18]Tamže, s. 60–63.

[19]Tamže, s. 63.

[20]*„Strategický význam maďarské invase. Invasi všemi silami vrhněme nazpět a využitkujeme vítězství pro naše cíle. 1. Zmocníme se části nutného území za Dunajem, především: a) pravého břehu naproti Bratislavy až k rakouským hranicím. Možná, že bychom zabrali celý pruh prvého dunajského břehu alespoň po Komárno; b) Naproti Komárnu tolik, abychom opanovali most a Dunaj. 2. Od Ipoly počínajíc kolem Dunaje až k Vosovu* (t. j. Vacovu – L. Sz.) *a odtud rovnou čárou k demarkační čáre. Nynější vpád Maďarů poučil nás, že řeky nejsou dobrou strategickou hranicí a kout Ipolský dává Maďarům území pro budoucí vpády. 3. Dobudeme Budapešti a přinutíme Maďary k zaplacení všech škod a výloh. A konto vezmeme si lokomotívy, vagony, dunajskou flotilu a válečný materiál. Toto všechno ostatně z velké části nám připadá jakožto likvidační materiál.“* Záznam Masaryka zo dňa 14. júna 1919 adresovaný Benešovi pozri ŠOLLE, Z.: Masaryk a Beneš, c. d., s. 280–281. Tento Masarykov nezvyčajne agresívny a dravý plán zrejme odzrkadľuje vplyv sľubov mierovej konferencie, ktorá v záujme zrušenia Maďarskej republiky rád mobilizovala všetky sily. Masaryk spočiatku žiadal od Beneša dôslednú minimalizáciu Maďarmi obývaných území a v tomto duchu rokoval s poverencom mierovej konferencie generálom Smutsom, ktorý 7. apríla 1919 pricestoval do Prahy. Záznam z tohto rokovania, ktorý zaslal Benešovi, pozri tamže, s. 214–217. Minister s plnou mocou pre správu Slovenska Vavro Šrobár 11. augusta 1919, teda v čase rumunskej okupácie Maďarska, žiadal od prezidenta

postavenie Slovenska. Nikto z členov mierovej delegácie nechcel riskovať, že zdôrazňovaním slovenských záujmov by prípadne spochybnil nesporný medzinárodný úspech idey o štáte jednotného československého národa. V najpamätnejší deň svojho účinkovania na konferencii, 5. februára 1919, vystúpil Edvard Beneš pred Radou desiatich s trojhodinovým prejavom, v ktorom odôvodnil územné požiadavky Československa. Beneš sa pred Wilsonom, Lloydom Georgeom, Clemenceauom, Sonninom a inými pokúsil vierohodne doložiť ideu jednotného československého národa: *„Slovensko tvorilo v minulosti súčasť československého štátu. Od začiatku 10. storočia však žijú pod jarmom Maďarov. Dobyvatelia sa neúspešne pokúsili krajinu pomaďarčiť. Obyvateľstvo samo seba ešte vždy pokladá za české a želá si, aby patrilo k tomuto štátu. Nikdy neexistoval nijaký signál, že na Slovensku by bol separatizmus. Rozpráva sa tým istým jazykom a vyznáva sa tá istá viera. Slovenské národné oduševnenie bolo živené rozpormi s Maďarmi.*"[21]

Beneš sa podľa svedectva dobových záznamov ani slovom nezmienil o právnom postavení Slovenska. Dokonca v nóte adresovanej konferencii v záujme udržania tých menšinových území, ktoré boli v máji 1919 opäť ohrozené, prisľúbil, že sa v krajine uplatnia národnostné práva podľa švajčiarskeho vzoru, no slovenská otázka zostala opäť bezo zmienky.[22]

Už v prvých mesiacoch života československej štátnosti sa veľmi rýchlo ukázalo, že za slávnostnou deklaráciou o založení štátu sa ukrývajú nevyriešené česko-slovenské vzťahy. Väčšina slovenských politikov si uvedomila dobre chápané zahraničnopolitické záujmy samostatného Československa a mala jasno v otázke potreby zdôrazňovať československú jednotu, no čoraz dôraznejšie žiadala pražskú vládu, aby zaujala stanovisko, ktoré by garantovalo perspektívne usporiadanie štátoprávnych vzťahov medzi dvoma národmi. V tomto ohľade bol spomedzi slovenských poslancov pražského parlamentu najaktívnejší predseda v decembri 1918 znovu založenej Slovenskej ľudovej strany Andrej Hlinka. V marci 1919 odovzdali americkí Slováci Hlinkovi česko-slovenskú dohodu z Pittsburgu v USA, ktorú 30. mája 1918 podpísal aj Masaryk. Dohoda v rámci Československa perspektívne rátala s autonómnym štatútom pre Slovensko, ktoré malo mať

Masaryka, aby československé jednotky obsadili bratislavské predmostie, *Márianosztra, Nagyoroszi, Nagyszécsény* a Salgótarján. Archív T. G. Masaryka, Praha Slovensko – 2. fasc. 6. Francúzsku zápisnicu o činnosti československého územného výboru mierovej konferencie publikuje: ÁDÁM, MAGDA (red.): Documents diplomatiques français sur l'histoire du bassin des Carpates 1918–1932. Vol. I. Octobre 1918 – août 1919. Budapest 1994, s. 359–363., 381–394., 402–411. atd. Anglické a americké záznamy využíva ORMOS, MÁRIA: Padovától Trianonig, c. d.,. ako aj GALÁNTAI, JÓZSEF: A trianoni békekötés 1919–1920. A párizsi meghívástól a ratifikálásig (Trianonský mier 1919–1920. Od parížskej pozvánky po ratifikáciu). Budapest 1990. O rokovaniach výboru o najviac diskutovanom úseku hranice pozri JESZENSZKY, GÉZA: A csallóközi magyar-szlovák határ története (História maďarsko-slovenskej hranice na Žitnom ostrove). História, 1988, č. 6, s. 28–29.

[21]Raschhofer cituje zo 14. zväzku D. H. MILLER: My Diary at the Conference at Paris v Die tschechoslowakischen..., c. d., s. 349.

[22]Benešovu nótu, ktorá prisľúbila, že zaručí menšinové práva takisto na základe Millerovej publikácie, pozri tamže, s. 372–375.

vlastnú vládu, parlament a súdnictvo. Hlinka teda s cieľom získať slovenskú autonómiu vystupňoval svoju vnútropolitickú aktivitu.[23]

Hlinkovi sa však nepodarilo vymámiť nijaký sľub ani od československého parlamentu, ani od pražskej vlády, ani od prezidenta Masaryka, preto 22. augusta v otvorenom liste ministerskému predsedovi Tusarovi oznámil, že sa v mene „neúradných Slovákov" hodlá obrátiť na parížsku mierovú konferenciu, aby *„sa takto pánom prezidentom písomne zabezpečená autonómia Slovenska čím skôr v život uviedla a Slováci na základe Wilsonových zásad o svojom osude slobodne, a nie nútene rozhodovať mohli, poneváč martinská porada dňa 30. októbra 1918 nezastupovala celé Slovensko"*.[24]

Dňa 28. augusta potom odcestoval s profesorom teológie Františkom Jehličkom a novinárom Štefanom Mnoheľom do Varšavy, kde sa k nim pridal profesor Jozef Rudinský a obchodník Jozef Kubala. Z Varšavy odcestovali cez Rumunsko, Taliansko (Maďarsko úmyselne obišli) do Paríža, kam dorazili uprostred septembra. Napriek všetkej snahe sa im nepodarilo nadviazať kontakty s rozhodujúcimi činiteľmi mierovej konferencie, preto slovenské memorandum, ktoré vo francúzštine pripravil Jehlička, rozdali novinárom a zahraničným delegátom mierovej konferencie. Dňa 24. septembra upozornil Osuský, ktorý bol poverený vedením československej mierovej delegácie, Clemenceaua na prítomnosť hlinkovcov v Paríži z československého hľadiska nežiadúcu, preto francúzske úrady čoskoro Hlinku a jeho štyroch spoločníkov z Francúzska vyhostili.[25]

Hlinkovo parížske slovenské memorandum zdôrazňovalo mnohonárodnostný charakter Československej republiky a obsahovalo úplný text pittsburgskej dohody, ktorej odmietnutie československou vládou označilo zo slovenského hľadiska za kruté sklamanie: *„Namiesto slovenskej autonómie sme sa dostali pod českú nadvládu. Maďarskú hegemóniu nahradila česká hegemónia. Vymenili sme iba jarmo. Namiesto maďarského jarma nás teraz umiestnili pod české, čo je o to ťažšie a trpkejšie, že musíme trpieť kvôli tým, ktorí sa označujú za našich »bratov«."*[26] V ďalšej časti memoranda nasleduje výpočet krívd, ktoré Slováci utrpeli za desať mesiacov existencie štátu na politickom, hospo-

[23]O počiatkoch Hlinkovho autonomistického hnutia pozri KRAMER, JURAJ: Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918–1929, s. 69–73.. BARTLOVÁ, ALENA: Andrej Hlinka. Bratislava 1991, s. 56–64. KRAJČOVIČOVÁ, NATÁLIA: Politické strany na Slovensku a úsilie o samosprávu v dvadsiatych rokoch. In: Slovensko v politickom systéme Československa. Materiály z vedeckého sympózia. Častá 11.–13. novembra 1991. Bratislava 1992, s. 47–51. Masaryk pod vplyvom Hlinkovho vystúpenia v sneme 8. júla 1919 označil v liste ministerskému predsedovi Vlastimilovi Tusarovi pittsburgskú dohodu za historický dokument a odmietol formulácie, ktoré prezentovali povinnosť uplatniť slovenskú autonómiu: *„Od té doby poslancové slovenští v Národním shromáždění složili přísahu věrnosti republice a Tusarova vláda prohlásila v souhlase se slovenskými poslanci za svůj úkol sjednocení zákonodarství a správy v celé republice."* SOUKUP, FRANTIŠEK: T. G. Masaryk jako politický průkopník, sociální reformátor a president státu. Praha 1930, s. 337–338.

[24]Hlinkov otvorený list cituje BARTLOVÁ, ALENA: Andrej Hlinka, c. d., s. 65.

[25]Najnovšia slovenská analýza Hlinkovej cesty do Paríža DEÁK, LADISLAV: Cesta A. Hlinku do Paríža roku 1919. In: Andrej Hlinka a jeho miesto v slovenských dejinách. Zborník prednášok z vedeckého sympózia. Bratislava 1991, s. 68–84.

[26]Za mier v strednej Európe. Dokument s názvom Memoradum Slovákov k mierovej konferencii v roku 1919 publikuje v pôvodnom francúzskom znení MIKUS, A. JOSEPH: La Slovaquie dans

dárskom, kultúrnom, jazykovom, školskom a cirkevnom poli. Podľa hlinkovcov bola zdrojom každého problému nedbalosť veľmocí, ktoré mali na jeseň roku 1918, keď medzinárodne uznali Československo, trvať na zmluvných garanciách pre slovenské autonomistické požiadavky, resp. na splnení sľubov.[27]

Záverečná časť slovenského memoranda vyzvala mierovú konferenciu, aby pre Československo stanovila povinnosť vytvoriť inštitúcie slovenskej politickej autonómie, o ktorých perspektívne uvažovala pittsburská dohoda. Keby to nebolo možné, slovenská strana by sa podľa memoranda uspokojila aj so získaním právneho štatútu menšiny, ktorý československým menšinám zaručovala mierová zmluva s Rakúskom, tento štatút by neskôr mohol poskytnúť priestor na dosiahnutie autonómie. Argumentácia slovenských autonomistických požiadaviek zdôrazňovala, že Slováci sa nepokladajú ani za Čechov, ani za Čechoslovákov. Podľa memoranda to, že Slováci a Česi sú dva rozdielne národy, dokazuje aj fakt, že sa už niekoľko storočí rozvíjali nezávisle od seba. Podľa Hlinku a jeho prívržencov spôsobí neusporiadanosť česko-slovenských vzťahov v krajine trvalé vnútorné napätia a republika nebude schopná plniť funkcie obrany proti Nemcom, na ktoré sa podujala. Ako argument za slovenskú autonómiu spomenulo memorandum aj averziu Maďarov a Nemcov na Slovensku voči Čechom, medzinárodne garantovanú autonómiu pre omnoho menší „rusínsky národ" a obete Slovákov, ktorí bojovali v zahraničných československých légiách. Na základe týchto argumentov naliehalo memorandum na to, aby sa národnostným menšinám, ktoré tvorili tretinu obyvateľstva krajiny, zaručili národnostné práva a aby slovenské požiadavky boli potvrdené referendom: *„Svoj osud vkladáme do rúk mierovej konferencie. Naše práva na existenciu pochádzajú od Stvoriteľa: dúfame, že nás ctená konferencia ochráni pred ľudskými neprávosťami."*[28]

Hlinkov parížsky pokus nepriniesol nijaký praktický zahraničnopolitický výsledok. Na Slovensko sa spomedzi členov delegácie vrátil iba Hlinka, ktorého v priebehu niekoľkých dní zadržali a vyše pol roka ho držali vo vyšetrovacej väzbe. Minister s plnou mocou pre správu Slovenska Vavro Šrobár, ktorého parížske memorandum podrobilo zdrvujúcej kritike, ešte v čase Hlinkovho pobytu v Paríži vyhlásil, že autonomistické úsilia sú slovenskému národu cudzie a že v ich pozadí treba hľadať

se drame de l'Europe (Histoire politique de 1918 à 1950). Paris 1955, s. 424–436. Memorandum publikuje v nemeckom preklade JÖRG K. HOENSCH (Hg.): Dokumente zur Autonomiepolitik der Slowakischen Volkspartei Hlinkas. München-Wien 1984, s. 120–127.

[27]Na základe doterajších poznatkov venovali spojenecké mocnosti počas prípravy mieru slovenskej otázke – zrejme pod vplyvom československej propagandy, ktorá vychádzala z Masarykovho politického programu o jednotnom československom národe – pomerne malú pozornosť. Tak sa to totiž javí v amerických a anglických stanoviskách. Pozri SAKMYSTER, THOMAS L.: Great Britain and the Making of the Treaty of Trianon. In: KIRÁLY, K. BÉLA – PASTOR, PETER – SANDERS, IVAN (ed.): Essays on World War I: Total War and Peacemaking. A Case Study on Trianon (War and Society in East Central Europe). Vol. VI. New York 1982, s. 107–131. TARASZOVICS, SÁNDOR: American Peace Plans and the Shaping of Hungarys' Post-World War I Borders. Tamže, s. 227–252. – PRINZ, FRIEDRICH: Die USA und die Gründung der CSR. In: Karl Bosl (Hg.): Versailles – St. Germain – Trianon. Umbruch in Europa vor fünfzig Jahren. München–Wien 1971, s. 93–110.

[28]MIKUS, J. A.: La Slovaquie..., c. d., s. 436.

[29]DEÁK, L.: Cesta A. Hlinku..., c. d., s. 79.

smrteľných nepriateľov Slovákov, Maďarov.[29] Cesta Hlinku a jeho prívržencov do Paríža však v každom prípade dosiahla to, že zahraničie malo možnosť dozvedieť sa o programe štátoprávnej emancipácie Slovákov nielen z československých vnútropolitických bojov a mohlo si povšimnúť aj nové dimenzie slovenskej otázky v rámci nového štátu.

Slovenská otázka v aktivitách maďarskej mierovej delegácie

Podľa našich poznatkov nemala Hlinkova cesta do Paríža nijaký priamy súvis s prípravami Maďarska na mierové rokovania, no je pravda, že maďarská delegácia, ktorá bola na mierovú konferenciu pozvaná na 1. decembra 1919, predostrela mierovej konferencii Hlinkovo memorandum ako prílohu svojej predbežnej nóty „O slovenskej otázke".[30] Tento fakt v nijakom prípade nemôžeme považovať za náhodný. Hlinkovo memorandum nebojovalo za to, aby Slováci zostali v Maďarsku, ale za dosiahnutie slovenskej autonómie v rámci Československa. Je pravda, že po medzinárodnom uznaní Československa sa v slovenských súvislostiach stali ťažiskom maďarských príprav na mierovú konferenciu sľuby širokej slovenskej autonómie. Východiskom tohto maďarského úsilia boli návrhy, ktoré Jászi predostrel na slovensko-maďarských rokovaniach s Hodžom koncom novembra a začiatkom decembra 1918 v Budapešti. Slovenskú autonómiu kodifikoval Zákonný článok XXX. o „Samospráve Tótországu – Slovenskej Krajiny". Predložil ho Berinkeyho kabinet a 11. marca 1919 ho schválil prezident Mihály Károlyi. Zákon však mohol mať v tomto čase už iba propagandistický účinok a jeho prvoradou úlohou bolo ovplyvniť rozhodnutia mierovej konferencie. Tento fakt verne odzrkadľuje aj text prvého článku: *„Uznaním práva na sebaurčenie sa na hornej zemi Maďarska ako osobitne vymedzenom území vytvorí – po medzinárodnej mierovej konferencii s presne vytýčenými hranicami – samosprávne územie s názvom Tótország –*

[30]Spomínaná príloha síce nefiguruje – zrejme kvôli historickým exkurzom o tisícročnom útlaku a tvrdej kritike národnostnej politiky v období dualizmu, čo bolo z maďarského hľadiska urážlivé – v publikácii *A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly s.-ben 1920 január-március havában* (Maďarské mierové rokovania. Správa o činnosti maďarskej mierovej delegácie v Neuilly od januára do marca 1920, zv. I-III. Budapest 1920–1921), no v I. zväzku môžeme na strane 454 nájsť poznámku: *„Ako 14. príloha XIV. nóty bolo predložené memorandum popredných slovenských osobností Andreja Hlinku, Františka Jehličku, Jozefa Kubalu, Štefana Mnoheľa a dr. Jozefa Rudinszkého adresované mierovej konferencii, ktoré má motto: »Slovensko patrí Slovákom. Nie sme ani Česi, ani Čecho-slováci, ale celkom jednoducho Slováci. V mene spravodlivosti a trvalého mieru žiadame autonómiu Slovenska«." Memorandum žiada na Slovensku v záujme dosiahnutia tohto cieľa vykonať referendum."*

Slovenská Krajina."[31] Slovenská samospráva mala mať podľa zákona úplnú zákonodarnú a výkonnú autonómiu na poli vnútorných vecí, justície, školstva a cirkvi. Územie slovenskej samosprávy malo byť rozdelené na tri gubernie. Mal vzniknúť samostatný slovenský národný snem, no rozhodnutia týkajúce sa spoločných rezortov mal prijímať „spoločný maďarský snem". Na čele slovenského ministerstva so sídlom v Budapešti mal stáť „minister pre Slovenskú Krajinu – Tótország, ktorý by sa súčasne zodpovedal slovenskému národnému snemu a spoločnému maďarskému snemu". Minister mal byť „v spoločných otázkach rovnoprávnym členom maďarskej vlády, v autonómnych otázkach zasa najvyšším vládnym orgánom".

Ako je známe, aj v období Maďarskej republiky rád došlo k pokusu vytvoriť isté maďarsko-slovenské kondomínium, respektívne federáciu. Po páde republiky rád sa v rámci príprav Maďarska na mierovú konferenciu opäť objavila myšlienka slovenskej autonómie. Huszárov kabinet po konzultácii s maďarskou mierovou delegáciou, ktorá 6. januára 1920 pod vedením Alberta Apponyiho pricestovala do Paríža, prijal na svojom zasadnutí 17. januára 1920 pre prípad, že sa Apponyimu podarí v otázke hornozemských území dosiahnuť prelom, nový návrh slovenskej autonómie. Návrh bol omnoho detailnejší než vyššie spomínaný zákon, pričom územie slovenskej autonómie sa malo rozprestierať na Slovákmi obývanom území Horného Uhorska: kompetencie autonómie sa však nemali týkať celého rezortu vnútra, iba verejnej správy, na poli justície návrh predpokladal iba výkon práva v materinskom jazyku, no v kompetencii autonómnej vlády mali byť sociálne záležitosti. Návrh predpokladal vytvorenie takých istých zákonodarných a výkonných inštitúcií ako Zákonný článok XXX/1919.[32]

Maďarská delegácia sa pokúsila v nóte k slovenskej otázke, ktorú predložila na mierovej konferencii 25. januára 1919, poprieť oprávnenosť československých požiadaviek. Proti argumentom Československa, týkajúcim sa histórie, etnografie, hospodárstva a slovenskej samosprávy, postavilo Maďarsko predovšetkým argument o zemepisnej (reliéfnej, vodopisnej, dopravnej) celistvosti centrálnych a hornouhorských území Uhorska. Maďarská nóta ďalej podčiarkla pozitíva tisícročného spolužitia v jednom štáte a tézovito poprela nehorázne falšovanie histórie československou propagandou, okrem iného citovala z vedeckej práce Edvarda Beneša o rakúsko-českej problematike, ktorá vyšla v roku 1908 v Paríži. Nóta ďalej dokazovala jazykové a kultúrne rozdiely medzi českým a slovenským národom a venovala sa analýze národnostného zloženia územia, ktoré malo byť pripojené k Československu, pričom údajmi z uhorského sčítania ľudu dokazovala, že na požadovanom území tvoria Slováci menej ako polovicu obyvateľstva. Nóta, ktorú pripravil Apponyi, vo svojom závere konštatuje, že ani pittsburská dohoda podpísaná americkými Čechmi a Slovákmi, ani turčianskosvätomartinská slovenská de-

[31] 1919. évi Országos Törvénytár (Krajinská zbierka zákonov z roku 1919). Budapest 1919, s. 175–178. Hodnotenie zákona pozri SCHÖNWALD, PÁL: A magyarországi 1918–1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései (Štátne a historickoprávne otázky občianskej demokratickej revolúcie v Maďarsku v rokoch 1918–1919). Budapest 1969, s. 84–88.

[32] Keďže mierový návrh, ktorý dostala maďarská mierová delegácia, neponúkal nijaké šance vytvoriť v rámci Maďarska slovenskú samosprávu, rozhodnutie Huszárovho kabinetu dlho nebolo verejnosti známe. O deväť rokov ho 30. mája 1929 v sneme prečítal v plnom znení Jakab Bleyer, ktorý bol v skúmanom období krátky čas ministrom pre národnostné otázky, a tak bol tento návrh uchovaný na stránkach Képviselőházi Napló.

klarácia nie sú dostatočnou bázou na to, aby sa Slovensko stalo súčasťou československého štátu a Maďarsko preto žiada, aby sa celom spornom území uskutočnilo pod medzinárodným dohľadom všeľudové hlasovanie. Zrejme toto bol dôvod, prečo sa Hlinkovo memorandum stalo prílohou maďarskej nóty, veď výsledkom prípadného referenda mohla byť významná modifikácia tých slovenských a podkarpatských území, ktoré už boli pripojené k Československu.

Napriek úsiliu maďarskej mierovej delegácie sa nepodarilo na územiach, ktoré patrili susedným krajinám, dodatočne presadiť vypísanie referenda. Dňa 12. februára 1920 predložila maďarská delegácia nótu o riešení prostredníctvom referenda, ale táto iniciatíva zostala bez odozvy. V nóte okrem iného stálo: *„No už dnes môžeme slávnostne na svoju národnú česť vyhlásiť, že výsledok referenda, nech je akýkoľvek, vopred pokladáme z mravného a právneho hľadiska za povinný, konečný a nepopierateľný. Riešenie prostredníctvom referenda by z našej strany zaručilo mier v Európe, lebo všetci obyvatelia by boli pripojení tam, kde chcú byť, čo by zaručilo aj neodvolateľný a čestný súhlas tých, ktorých lokalizácia by mohla urážať tradičné emócie.*"[33]

Maďarská mierová nóta o slovenskej problematike medzi svojimi publikovanými prílohami reagovala na Šrobárovu kritiku národnostných údajov z československého sčítania ľudu z roku 1919 a poukázala na premenlivé národnostné pomery v slovenských mestách,[34] žitnoostrovné memorandum zasa upozornilo na historický a hospodársky význam toho územia Karpatskej kotliny, ktoré malo najjednoznačnejšie maďarský charakter.[35] Príloha číslo 11 poukázala na – z filologického hľadiska problematickú – genézu nového slovenského názvu mesta Pozsony–Bratislava[36] a príloha číslo 13 sa zasa rad-radom venovala sporným historickým otázkam „Svätoplukovej Veľkomoravskej ríše".[37]

Zhrnúc činnosť maďarskej mierovej delegácie súvisiacu so Slovenskom, môžeme povedať, že maďarské mierové nóty so svojimi prílohami, ktoré spracovali faktografický materiál týkajúci sa histórie, kultúry a hospodárstva, v úplne beznádejnej situácii dokumentovali všetky problematické prvky trianonskej mierovej zmluvy: od problémov, aké spôsobila likvidácia stáročných rámcov hospodárskej spolupráce vo vodnom a lesnom hospodárstve, doprave a obchode, až po vnútropolitické a medzištátne problémy, ktoré spôsobil vznik nových menšín. Porovnanie dokumentácie maďarskej mierovej delegácie s obrovským množstvom spisov, ktoré zostali o činnosti mierových delegácií susedných štátov, ponúka do budúcnosti príležitosť – v lepšie spracovanej forme ako súčasná – skúmať periódu národnostných dejín Uhorska, ukončenú podpisom trianonskej zmluvy, ako skutočne uzavretú historickú otázku.

[33]Magyar Béketárgyalások (Maďarské mierové rokovania), zv. II., c. d., s. 2.
[34]Tamže, zv. I., s. 446.
[35]Tamže, zv. I., s. 448–449.
[36]Tamže, zv. I., s. 450.
[37]Tamže, zv. I., s. 452–454.